

ПРАВА ДІТЕЙ-БІЖЕНЦІВ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Ульянов О. І.

ВСТУП

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року права дітей опинилися під загрозою системних порушень. В умовах воєнного стану саме діти становлять одну з найуразливіших категорій цивільного населення: вони зазнають фізичних і психологічних травм, втрати родини, вимушеного переміщення, обмеження доступу до базових послуг та ризикують стати жертвами воєнних злочинів.

Особливої уваги потребує становище дітей, які стали біженцями або внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Вони стикаються з подвійною вразливістю – як неповнолітні, що потребують особливого правового захисту, та як особи, переміщені внаслідок воєнного конфлікту. Втрата житла, доступу до освіти, медичних послуг, правового супроводу, а іноді – родинних зав'язків, формує глибоку кризу дитячого захисту, яка потребує негайної системної відповіді з боку держави, органів місцевого самоврядування та міжнародної спільноти.

Правова система України вже має певні нормативно-правові акти щодо захисту прав дитини. До них належать Закон України «Про охорону дитинства», Сімейний кодекс України, положення Конституції України, а також численні підзаконні акти, які регулюють порядок евакуації, тимчасового влаштування дітей та документування їхнього статусу. Проте більшість цих актів не були розраховані на функціонування в умовах війни, масового переміщення населення й воєнних злочинів проти цивільних. З іншого боку, міжнародно-правові акти, зокрема Конвенція ООН про права дитини, Женевські конвенції, Гаазька конвенція 1996 року, визначають стандарти захисту, які повинні імплементуватися навіть у надзвичайних обставинах.

Однак лише формальної наявності нормативної бази недостатньо. У центрі ефективного захисту стоїть механізм її реалізації: наскільки оперативні органи влади можуть виявити дитину, ідентифікувати її статус, забезпечити правовий супровід, інтегрувати в нове середовище, попередити ризики експлуатації, насильства чи повторної травматизації.

Практика доводить, що саме відлагоджені інституційні механізми, чіткі протоколи дій та міжвідомча взаємодія є визначальними факторами у забезпеченні належного рівня захисту.

У цьому контексті розділ монографії має на меті:

- проаналізувати проблеми реалізації прав дітей-біженців та ВПО в умовах збройного конфлікту;
- дослідити національні інституційні механізми реагування, включаючи діяльність поліції, служб у справах дітей, прокуратури та інших органів;
- порівняти український досвід із міжнародними моделями захисту прав дітей у кризових ситуаціях (Грузія, Сирія, ЄС);
- визначити зони нормативного ризику, де відсутні чіткі процедури або ефективні форми взаємодії;
- запропонувати рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання та практичних підходів до захисту прав дітей – біженців і ВПО. Це дослідження є спробою сформулювати дорожню карту для державної політики у сфері захисту дітей під час і після війни. Результати можуть стати підґрунтям для модернізації національного законодавства, перегляду підходів до міжвідомчої співпраці та розвитку партнерства із міжнародними організаціями.

1. Становище дітей-біженців та внутрішньо переміщених осіб: загальні виклики та проблеми реалізації прав

В умовах сучасних збройних конфліктів, зокрема внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, захист прав дітей, змушених залишити свої домівки, став одним із найважливіших викликів як для міжнародної спільноти, так і для держави Україна.

Особливого значення набуває комплексний підхід до забезпечення прав дітей – біженців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО), адже обидві категорії мають власну правову специфіку, проте часто перебувають у подібно вразливому становищі.

Діти стали найбільш уразливою групою серед ВПО. Вони одночасно переживають втрату домівки, розрив соціальних зв'язків, перерви в навчанні, ризику для здоров'я й безпеки, а також правову невизначеність через брак документів або зміну юрисдикції.

За офіційними повідомленнями, що агрегуються порталом «Діти війни», за період повномасштабної агресії зафіксовано сотні загиблих і тисячі поранених дітей, а також значну кількість зниклих безвісти; ці

дані демонструють системну масштабність загроз для життя та здоров'я неповнолітніх.¹

Офіс Генерального прокурора у своїх оглядах регулярно інформує про зростання загальної кількості постраждалих дітей, що підтверджує сталий характер небезпек для дитинства у воєнний час.²

Конституційні та міжнародно – правові гарантії задають високий стандарт охорони дитинства навіть в умовах війни.

Конституція України гарантує право на освіту, медичну допомогу, соціальний захист і особливе піклування з боку держави (статті 46, 49, 53)³, що, у поєднанні з міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією ООН про права дитини (КПД), створюють для держави зобов'язання вживати «невідкладної позитивної дії» щодо забезпечення прав дітей. У КПД прямо встановлено обов'язок держави забезпечувати дітям – біженцям та дітям, які шукають притулок, належний захист і допомогу (ст. 22), а також доступ до освіти (ст. 28) і найвищі стандарти здоров'я (ст. 24).⁴ Ці положення підлягають застосуванню у поєднанні з Керівними принципами з питання переміщення осіб усередині країни, які відображають мінімальні стандарти недискримінації та доступу до базових послуг для ВПО, включно з дітьми.

Національна правова база після 2014 року була суттєво розширена.

Базовим актом є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який визначає поняття ВПО, порядок взяття на облік (у тому числі дітей), права на освіту, охорону здоров'я, соціальні виплати та інше.⁵

Практика застосування цього закону щодо дітей показала, що, попри наявність загальних гарантій, їх реалізація у воєнний період ускладнюється документальними бар'єрами (втрата документів, відсутність підтверджувальних довідок), територіальною недоступністю послуг та неповною узгодженістю процедур різних відомств. Саме на ці

¹ Портал «Діти війни». Офіційні повідомлення щодо загиблих/поранених/зниклих дітей. <https://childrenofwar.gov.ua/information/>.

² Офіс Генерального прокурора України. Офіційні повідомлення про дітей, постраждалих унаслідок збройної агресії РФ (узагальнені дані за період воєнного стану). <https://gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-550-ditei-zagynuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>.

³ Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 25.08.2025).

⁴ Конвенція про права дитини. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

⁵ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовт.2014р. № 1706-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

«вузькі місця» звертають увагу Бондарчук і Єщенко, наголошуючи, що Україні бракує спеціального системного акта, орієнтованого саме на права дітей-ВПО, а чинні норми розпорошені по різних законах і підзаконних актах.⁶

Окремим елементом системи захисту дітей під час переміщення є урядовий Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р. № 546. Документ запроваджує детальні алгоритми оцінки безпеки, організації евакуації, розміщення й повернення дітей (у тому числі за кордону), встановлює вимоги до списків, супроводження, обміну інформацією між військовими адміністраціями, службами у справах дітей, поліцією, ДСНС тощо. Таке регулювання має подвійну цінність: по – перше, воно зменшує ризики хаотичного переміщення та втрати дитини без нагляду, по-друге, створює юридичне підґрунтя для подальшого повернення, сімейного возз'єднання чи влаштування.

Водночас навіть наявність процедур не усуває практичних труднощів – від дефіциту транспорту й безпечних маршрутів до потреби у додаткових людських ресурсах для супроводу уразливих дітей.⁷

Первинною умовою доступу до більшості пільг і послуг є взяття на облік як ВПО. Для малолітніх – через законного представника; у випадках, коли дитина прибула без супроводу, заявником може виступати родич або представник органу опіки та піклування. На практиці в умовах війни саме цей «перший крок» часто блокується: діти прибувають без свідцтва про народження або без паспорта, втрачені медичні картки й шкільні документи, а також відсутні електронні записи, що унеможлиблює швидку валідацію даних.

Бондарчук Ю. П., і Єщенко М.Г., докладно фіксують типові кейси таких бар'єрів і вказують на брак уніфікованих «експрес-процедур» відновлення документів для дітей – ВПО.⁸

До цього додається транснаціональний вимір: частина дітей перетинала кордон без батьків, у супроводі родичів або третіх осіб. Тут постає проблема колізій між українськими і європейськими правилами (вік самостійного перетину, вимоги до підтвердження законного представництва), що призводить до затримок у доступі до послуг

⁶ Бондарчук, Ю. П., Єщенко М.Г. Реалізація прав дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. 1. С. 3-11.

⁷ Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р.ю№546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

⁸ Бондарчук, Ю. П., Єщенко М.Г. Реалізація прав дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. 1. С. 3-11.

приймаючих країн і створює додаткові ризики вторинної віктимізації. Ці колізії вже описані у вітчизняній доктрині як такі, що потребують швидкого міжурядового й відомчого узгодження на рівні «типових рішень» для прикордонних і соціальних служб.

Одна з найчастіше порушуваних гарантій дітей – ВПО є право на освіту. З об’єктивних причин (небезпека, повітряні тривоги, руйнування приміщень) значна частина шкіл перейшла на змішане або дистанційне навчання; сім’ї –переселенці не завжди мають технічні можливості (пристрої, інтернет, стабільне електропостачання). Для дітей із особливими освітніми потребами онлайн –формат часто є фактично недоступним, що поглиблює нерівність.

Додатковий чинник – психологічна адаптація у нових громадах: переміщені діти нерідко стикаються зі стигматизацією, викликами інтеграції у колектив, відмінностями навчальних програм і темпів. Це вимагає цілеспрямованих «містків» між школами походження та школами прийому (індивідуальні освітні траєкторії, наставництво, компенсаційні курси), а також розгортання шкільних служб психологічної підтримки. Відповідні практичні пропозиції щодо підтримки освіти дітей-ВПО у воєнний час систематизовано у вітчизняних публікаціях, присвячених соціальній політиці щодо ВПО.⁹

Ще одним критичним питанням є забезпечення медичною допомогою та психологічною підтримкою. Фактична доступність медичної допомоги для дітей – переселенців залежить від територіальної близькості закладів, наявності фахівців і збереженості медичної документації. Типовою є ситуація, коли відсутні виписки, плани реабілітації, рецепти або дані про щеплення; не всі записи дублюються в електронних системах, що ускладнює неперервність лікування. Діти з інвалідністю найчастіше втрачають доступ до реабілітаційних послуг «на попередньому рівні», а батьки – до мережі підтримки. Узагальнений опис цих проблем ідентифікований в українській правничій літературі про ВПО як системний «медичний розрив», який потребує тимчасових спрощених процедур відновлення й міжрегіональної маршрутизації пацієнтів-дітей.⁴

Паралельно існує латентна потреба у травма – орієнтованій психологічній допомозі (тривала дія сирен, обстрілів, вимушених переїздів, розлука з батьками). Діти ВПО часто демонструють симптоми тривоги, розладів сну, регресу навичок; у підлітків додаються ризики вживання психоактивних речовин і конфліктної поведінки. Це напряму

⁹ Бондарчук Ю.П., Єщенко М.Г. Реалізація прав дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. №1. С.3-11.

пов'язує медичний компонент із блоком безпеки та превенції правопорушень.

Ключовою передумовою реалізації решти прав дітей ВПО є житло. Брак доступного фонду, тривалість перебування у тимчасових місцях (гуртожитки, притулки, модульні містечка), дискримінаційні відмови орендодавців (особливо сім'ям з дітьми та багатодітним) поглиблюють маргіналізацію. У вітчизняних дослідженнях пропонуються інструменти державної житлової політики на воєнний/повоєнний період: становлення повноцінного сектора житлового будівництва, утвореного з підприємств будівельної сфери та елементів функціональної і допоміжної інфраструктури (суб'єкти ринкової інфраструктури; агенції нерухомості; девелоперські структури; проектно – конструкторські бюро; підприємства з обслуговування об'єктів будівництва та ін.), – що є безпосередньо релевантним для сімей з дітьми.¹⁰

Соціалізація переміщених дітей у громадах прийому залежить від доступності позашкільної інфраструктури (спортивні секції, гуртки, культурні простори). У менших населених пунктах її дефіцит збільшує ризики асоціальної поведінки, вуличної зайнятості, сімейного напруження. Відтак муніципальні програми інтеграції дітей – ВПО (безкоштовні місця у секціях, ваучери, «) мають не меншу цінність, ніж прями грошові виплати.

Воєнний контекст породжує специфічні загрози: примусові депортації на територію держави –агресора, розлучення з сім'ями, викрадення, спроби вербування, сексуальне насильство, травмування на замінованих територіях, руйнування соціальної, освітньої й медичної інфраструктури. Саме з цими феноменами щоденно працюють підрозділи ювенальної превенції Національної поліції — перша контактна ланка реагування, документування, скерування до служб у справах дітей, закладів охорони здоров'я, прокурорів.

Корнієнко М.В. і Сухарева А. О, деталізують сучасні виклики для ювенальної превенції та пропонують конкретні алгоритми дій під час евакуації, повернення з депортації, комунікації з батьками/опікунами та міжвідомчої взаємодії, наголошуючи на потребі стандартизованих процедур і тренінгової підготовки персоналу.¹¹

Водночас частина компетенцій і маршрути обумовлені постановою КМУ № 546: погодження маршрутів із військовими адміністраціями,

¹⁰ Ірина Єліфанова Організаційні та економічні інструменти державної політики розвитку сектора житлового будівництва. Вісник Хмельницького національного університету 2023, №3. С. 192198.

¹¹ Корнієнко М. В., Сухарева А. О. «Дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану: роль поліцейських ювенальної превенції» // Південноукраїнський правничий часопис, 2023.№3. С. 9-13.

поліцією і ДСНС, вимоги до складання списків, інформування органів опіки, дипломатичних установ за кордоном тощо. Це налаштовує роботу поліції, служб у справах дітей та інших суб'єктів, дозволяючи не лише евакуювати, а й планувати подальше влаштування та повернення дітей.¹²

Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відзначає як системні проблеми ідентифікацію дітей, верифікацію їх статусу, доступ до даних і слабку міжвідомчу взаємодію. Це проявляється як у «втрачених» кейсах (коли дитина не потрапляє у реєстри), так і в дублюванні обліку без реального надання послуг.¹³

Ключова причина – відсутність єдиного цифрового контуру даних про дитину – ВПО, що був би доступний для визначених суб'єктів (соцзахист, освіта, медицина, поліція) з дотриманням стандартів захисту персональної інформації.

У воєнний час механізми «паперового підтвердження» стають неефективними; потрібні процедурні рішення, що дозволяють старт послуги з мінімального набору атрибутів і подальше довнесення даних («принцип довіри з подальшою верифікацією»).

Частина дітей перетнула кордон у супроводі не батьків, а інших осіб або без супроводу; частина – у складі організованих груп. У приймаючих країнах такі діти, як правило, набувають статусу «дитини без супроводу» і мають призначеного опікуна/куратора. Це породжує питання синхронізації з українським правом (визнання опікунських рішень, представництво інтересів дитини перед українськими органами, порядок повернення до України).

Постанова № 546 встановлює вимоги до погодження повторних переміщень за межами України і до планування повернення (включно з роллю Нацсоцслужби, дипломатичних установ), але успіх реалізації залежить від якості міждержавної координації та вчасної передачі списків/документів.¹⁴

Практика також виявила прогалини в інформуванні батьків/родичів щодо місцезнаходження дітей, переміщених із закладів: відсутність

¹² Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р.ю№546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

¹³ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. <https://mvs.gov.ua/upload/2/1/2/1/9/4/shhoricna-dopovid-upovnovazhenogo-2024-roci.pdf>.

¹⁴ Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р.ю№546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

визначених каналів і строків оновлення даних породжує недовіру та вторинну травматизацію сімей.

Корнієнко М.В. і Сухарева А. О. пропонують закріпити механізм обов'язкових повідомлень і «єдиного вікна» комунікації з родинами.¹⁵

Сукупність описаних чинників – розриви в освіті, погіршення доступу до медицини й реабілітації, нестабільне житло, стрес і травма – формує довгострокові ризики для людського капіталу. Для частини дітей – ВПО це може вилитися у формування стійких освітніх «дефіцитів», підвищену ймовірність девіантної поведінки та ускладнене входження у доросле життя. Саме тому розв'язання проблем дітей – ВПО не може обмежуватися «мінімальним пакетом» виживання; потрібні програмні рішення з перспективою у кілька років (компенсаційні освітні програми, мережі психосоціальної підтримки, інклюзивні сервіси, житлові інструменти для сімей з дітьми).

Окремий блок проблем становить соціалізація та інтеграція дітей – ВПО у приймаючих громадах. Формально більшість громад забезпечують доступ до базових послуг, однак реальна інтеграція потребує доведених практик «дружнього до дитини простору»: системних гуртків, спортивних секцій, бібліотечних програм, молодіжних центрів, а головне – підготовлених педагогів і психологів, здатних працювати з наслідками травматичного досвіду. Діти, які змінюють місце проживання кілька разів, демонструють «ефект відкладеної адаптації»: перший семестр в новій школі вони ще «тримаються», а провали з'являються пізніше, коли ресурс саморегуляції вичерпується. Наукові огляди соціальної політики у сфері ВПО підкреслюють: інтеграція – це не тільки житло й одноразові виплати, це насамперед сталі соціальні зв'язки (школа – спорт – культура), що зменшують ризики маргіналізації^{16,17}.

Важливим чинником інтеграції є мовно – культурна ідентичність. У змішаних класах (діти з різних регіонів) зростає ймовірність конфліктів на ґрунті відмінних освітніх програм, мовних практик, відчуття «свої/чужі». Для зняття напруги потрібні інклюзивні шкільні механізми: наставництво «рівний – рівному», класні години з медіацією, адаптаційні курси для тих, хто втратив навчальний рік через окупацію чи евакуацію. Саме школа стає «хабом» інтеграції, але педагогічні колективи

¹⁵ Корнієнко М. В., Сухарева А. О. «Дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану: роль поліцейських ювенальної превенції» // Південноукраїнський правничий часопис, 2023. №3. С. 9-13.

¹⁶ Боняк В.О. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. № 6/2023. С.20-22.

¹⁷ Артюх Ю. І. Правове регулювання соціального забезпечення вимушених переселенців: порівняльний аспект. Соціальне право. 2017. № 1. С. 214 – 222.

потребують підсилення психологічною службою та методичними інструментами – інакше ризики булінгу, вторинної травматизації й «відсіву» дітей – ВПО зростають.¹⁸

Серцевиною доступу до прав є документи та реєстрація. Без довідки ВПО дитина не отримує низку виплат і послуг; без свідоцтва про народження – ускладнюється доступ до медицини й освіти.

«Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 509 від 01.10.2014) передбачає механізми подання заяв і для дітей, які прибули без супроводу, – через родичів або орган опіки та піклування.¹⁹ Проте на практиці, поки служба у справах дітей організовує тимчасове влаштування, соціальний захист перевіряє дані, а освіта чекає довідки – дитина фактично залишається «поза системою». Це тягне ланцюгові наслідки: зривається безперервність лікування (для дітей з хронічними станами), ускладнюється зарахування до садка/школи, зривається участь у реабілітаційних програмах^{20, 21}.

Проблему поглиблює цифровий розрив. Допомога на проживання (постанова КМУ № 332 від 20.03.2022) здебільшого оформлюється через «Дію», а вразливі родини (особливо багатодітні, сім'ї з дітьми з інвалідністю) часто не мають гаджетів/інтернету чи цифрових навичок, тож звертаються офлайн, де черги й дефіцит працівників соціального захисту призводять до затримок^{22, 23}.

Додатковий бар'єр – вибіркові перевірки фактичного перебування (постанова КМУ № 1168 від 14.10.2022), запроваджені для протидії зловживанням: вони необхідні, але інколи призводять до необґрунтованих припинень виплат через комунікаційні збої (людина

¹⁸ Ірина Хомишин. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. Вип.884. С. 186-192.

¹⁹ Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова КМУ від 01.10.2014 № 509. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>

²⁰ Бондарчук Ю.П., Єщенко М.Г. Реалізація прав дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. №1. С.3-11.

²¹ Ляшко О.О. Проблеми захисту права внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 30 (69) № 1 2019. С.32-35.

²² Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>.

²³ Комнатний С. О. Деякі пропозиції до реформування державної житлової політики України у воєнний і повоєнний періоди. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. №1(23). С. 78-84.

тимчасово виїхала з дитиною на лікування чи реабілітацію – і «випала» з реєстру)²⁴.

Медична та психосоціальна допомога дітям-ВПО залишається фрагментарною. На рівні права базові гарантії беззаперечні (Конституція України, ст. 49; Закон «Про охорону дитинства»)^{25, 26}. На рівні практики — дефіцит логопедів, дитячих психотерапевтів, реабілітологів; перервані курси лікування через втрату медичної документації, яку не завжди можливо швидко відновити.

Не менш важкою є житлова проблема. Рекомендовані доктриною кроки – програми соціального найму, викуп/будівництво житла за донорські кошти, мораторій на приватизацію спеціально збудованого фонду – у воєнний час перетворюються з «опцій» на умову запобігання дитячій бідності. Адже без стабільного житла родини частіше змінюють громади, і кожен переїзд – це «обнулення» шкільного й медичного доступу, нова черга до садка, нові довідки.²⁷

З погляду безпеки та захисту від насильства, ключовим фронтом є виявлення й супровід випадків, де дитина залишилася без належного піклування або зазнала насильства/експлуатації під час переміщення. Тут перетинаються повноваження ювенальної превенції, служб у справах дітей, медиків, освіти. Слід зазначити: підрозділи ювенальної превенції – перший реагент на лінії ризиків (евакуація, встановлення особи, розшук родичів, первинна безпека), але алгоритми міжвідомчої взаємодії досі потребують уніфікації (зокрема при евакуації й поверненні «статусних» дітей, інформуванні батьків про місцезнаходження дитини) – на це обгрунтовано вказує сучасна вітчизняна доктрина²⁸. Доки такі алгоритми різняться від громади до громади, дитина ризикує «застрягти» між юрисдикціями (соцзахист, освіта, медицина, поліція).

Окремий блок – перетин кордону та «безсупровідні діти». Національне право допускає ширші можливості самостійного виїзду

²⁴ Про внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовт. 2022р. №1168. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1168-2022-%D0%BF#Text>

²⁵ Конституція України

²⁶ Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

²⁷ Комнатний С. Деякі пропозиції до реформування державної житлової політики України у воєнний і повоєнний періоди // Соціальна політика і право. – 2023. – № 3. – С. 12–19.

²⁸ Корнієнко М. В., Сухарева А. О. Дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану: роль поліцейських ювенальної превенції // Південноукраїнський правничий часопис. – 2023. – № 3. – С. 10–13.

неповнолітніх (із 16 років)²⁹, тоді як у значній частині держав ЄС повна дієздатність – із 18 років. На практиці це спричиняє колізії: дитина законно виїхала з України, але в державі призначення її кваліфікують як «безсупровідну», призначають тимчасового опікуна, обмежуючи контактні/процедурні можливості родини.

Щодо нормативного супроводу переміщення/евакуації – для інституційних дітей та осіб, що перебувають цілодобово в закладах, це питання врегульовано «Порядком тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну» (постанова КМУ № 546 від 01.06.2023). Вказаний Порядок деталізує оцінку безпеки, маршрути, супровід, опіку, ротацію супроводжуваних і механізми повернення³⁰. Хоч документ адресований насамперед інституційним формам, він задає *стандарту належної обачності* для будь-яких групових переміщень дітей: пріоритет безпеки, ідентифікація, інформування законних представників, задокументованість кожного етапу. На практиці імплементація цього стандарту в громадах підсилює загальний захист дітей–ВПО (краще планування, взаємодія з поліцією та медициною, фіксація рішень і відповідальних).

У ширшому, міжнародно-правовому вимірі, статус і права внутрішньо переміщених дітей вибудовуються на фундаменті універсальних актів: Загальної декларації прав людини³¹, Міжнародних пактів про громадянські й політичні права та про економічні, соціальні і культурні права³², Європейської конвенції з прав людини³³, а також Керівних принципів з питання переміщення осіб усередині країни (1998), що кодифікують базові гарантії всередині держави походження.

Саме Керівні принципи підкреслюють: внутрішнє переміщення не скасовує і не звужує обсяг прав, а держава має забезпечити

²⁹ Цивільний кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

³⁰ Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р. № 546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

³¹ Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

³² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

³³ Європейська конвенція з прав людини. Від 04.11.1950р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

недискримінаційний доступ до послуг, особливий захист дітей, збереження сімейних зв'язків і доступ до освіти – навіть у надзвичайних умовах.

Міжнародний досвід свідчить про те, що довготривалі «тимчасові» рішення – як от поселення ВПО в ізольованих локаціях – часто призводять до сегрегації. Дослідження щодо Грузії та Азербайджану показують, що масове компактне поселення переселенців (з обмеженим змішуванням із місцевим населенням) консервує бідність, ускладнює доступ до якісної освіти, медицини та відтворює стигму «переселенця». Натомість політика інтегрованого розселення, програм соціального найму і рівного доступу до муніципальної інфраструктури має довгостроковий позитивний ефект – і для дітей, і для приймаючих громад.³⁴

Після конфлікту 2008 року в Грузії були запроваджені мобільні психосоціальні бригади, створена централізована база даних постраждалих дітей, а школи стали основним майданчиком соціальної адаптації. Такі програми були реалізовані у партнерстві між ЮНІСЕФ, МВС, МОЗ і Міністерством освіти.³⁵

Особливий приклад – Центр інтегрованих послуг для дітей, що зазнали насильства, побудований за моделлю «Barnahus», який поєднує в одному просторі правоохоронні, психологічні та медичні послуги.³⁶

В країнах Європейського Союзу захист неповнолітніх без супроводу регламентується окремими міжвідомчими протоколами. Дитина отримує правовий статус, тимчасового опікуна, доступ до освіти та послуг охорони здоров'я. У Німеччині, Швеції та Нідерландах діють інтеграційні програми з мовною та психосоціальною адаптацією.³⁷ ЄС також впроваджує практику регулярної звітності про дотримання прав дітей-біженців на рівні агенцій з питань притулку.³⁸

У Сирії, ООН використовує механізм «Моніторингу і звітності» (MRM), який документує шість категорій порушень прав дитини

³⁴ Kaldor, M. *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford University Press, 2012. 208 с.

³⁵ UNICEF Georgia. *Annual Report 2019*. Tbilisi: UNICEF, 2020. 60 с. URL: <https://www.unicef.org/georgia/reports/annual-report-2019>.

³⁶ UNICEF. *The Barnahus model: Ensuring child-friendly justice for victims of sexual abuse*. Geneva: UNICEF Office of Research, 2020. 32 с. URL: <https://www.unicef.org/eca/reports/barnahus-model>

³⁷ EU Agency for Asylum. *Unaccompanied minors in the EU: Practices and standards*. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2021. 44 с. URL: <https://euaa.europa.eu/publications/unaccompanied-minors-eu>.

³⁸ UNICEF. *Focus: Protecting Children Affected by Migration and Forced Displacement*. Geneva, 2022. 50 с. URL: <https://www.unicef.org/eca/reports/focus-protecting-children-affected-migration-and-forced-displacement>

(вбивства, викрадення, вербування, сексуальне насильство тощо). Ці дані передаються міжнародним структурам, включно з механізмами притягнення до відповідальності за злочини проти дітей.³⁹

Україна, адаптуючи міжнародний досвід, може зосередитися на таких напрямках:

- поступовий перехід до моделей інтегрованого розселення внутрішньо переміщених осіб у межах приймаючих громад;
- розвиток міжвідомчої координації на основі уніфікованих стандартних операційних процедур (SOP);
- створення та впровадження централізованої системи моніторингу дітей ВПО із залученням освітніх, медичних та соціальних реєстрів;
- організація цілісного супроводу дітей без батьків або з невизначеним статусом у співпраці з органами опіки, ССД, закладами освіти, поліцією, прокуратурою.

Серед основних структурних ризиків для реалізації прав дітей ВПО можна виокремити:

1. недоліки у системі реєстрації, документування та доступу до цифрових сервісів;
2. переривання освітнього процесу, нестача програм адаптації та інклюзивного супроводу;
3. порушення безперервності медичного, реабілітаційного та психологічного обслуговування;
4. нестабільність житлових умов, яка ускладнює доступ до базових послуг;
5. неузгодженість міжвідомчої взаємодії у випадках евакуації, повернення, насильства та втрати супроводу.

Ці елементи тісно взаємопов'язані: втрата житла впливає на безперервність освіти та лікування; відсутність документів – на доступ до соціального захисту; нестача підготовлених фахівців – на психосоціальну стабільність дитини.

Попри існуючі нормативні гарантії, реалізація прав дітей, які набули статусу внутрішньо переміщених осіб, залишається значною мірою фрагментованою. На практиці ключовим фактором доступу до соціальних, освітніх та медичних послуг для таких дітей є не лише наявність документів, але й територіальна спроможність місцевої громади. Саме територіальний фактор (наявність шкіл, лікарень, соціальної інфраструктури, фахового персоналу, підключення до цифрових систем обліку) визначає фактичний рівень реалізації прав дитини – попри уніфіковані загальнодержавні стандарти.

³⁹ UN OHCHR. Ukraine: Overview of violations against children. Geneva, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ukraine-overview-violations->

Як зазначено у Спеціальній доповіді Верховної Ради України, громади прийому мають різний рівень готовності до прийому ВПО, а брак спеціальних програм для дітей з особливими потребами, психологічними травмами або без супроводу ускладнює інтеграцію та реабілітацію таких дітей ⁴⁰.

Невід'ємним компонентом системи захисту є правова обізнаність батьків і самих дітей щодо доступних механізмів допомоги. Однак, дослідження, проведені в рамках моніторингу прав внутрішньо переміщених осіб, фіксують значний рівень правової невизначеності серед сімей-переселенців, зокрема щодо механізмів відновлення документів, отримання довідки ВПО, звернення до служби у справах дітей, порядку евакуації чи повернення дитини після переміщення.⁴¹ Це особливо актуально для родин, які змінили кілька населених пунктів, де реєстрація й облік відбувалися за різними алгоритмами або взагалі не здійснювалися належним чином.

Крім того, спостерігається серйозний дисбаланс між кількістю дітей, які потребують індивідуалізованих освітніх траєкторій (з огляду на прогалини у навчанні, інклюзію, адаптацію до нової мовної або культурної ситуації), та кількістю педагогічних і соціально-психологічних фахівців, здатних їх супроводжувати

Як зазначає Хомишин І.Ю., інституційні механізми підтримки освітнього процесу у громадах прийому не враховують повною мірою специфіку дітей-ВПО, які часто мають комплексну вразливість: травма, затримка у навчанні, розриви у лікуванні, нестабільне житло, стигматизація.⁴²

Пропоновані моделі наставництва, шкільної медіації та компенсаційних курсів потребують не тільки нормативного закріплення, а й стабільного фінансування та кадрового забезпечення.

Одним з особливо уразливих напрямів залишається психічне здоров'я та емоційна стабільність переміщених дітей.

За даними ЮНІСЕФ, триваючий конфлікт має важкий вплив як на дітей, так і на вчителів, суттєво погіршуючи їхнє психічне та емоційне здоров'я, тим самим підриваючи якість освіти та погіршуючи розвиток і

⁴⁰ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. <https://mvs.gov.ua/upload/2/1/2/1/9/4/shhoricna-dopovid-upovnovazhenogo-2024-roci.pdf>.

⁴¹ Моніторинговий звіт БФ «Право на захист» щодо доступу ВПО до адміністративних послуг (2023). https://r2p.org.ua/storage/documents/926a394ac8e4e2e6cb4a8c86125d5fc4c53d993_original.pdf.

⁴² Хомишин І. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2017. Вип. 884. С. 186-192.

концентрацію дітей, що зрештою призводить до низьких академічних результатів.⁴³

У вітчизняній науковій літературі підкреслюється, що класичні моделі психологічної допомоги, орієнтовані на короткотривалі інтервенції, не є достатніми у випадку дітей-ВПО, які потребують довгострокового супроводу у зв'язку з повторними переміщеннями, втратами та хронічною невизначеністю.

Першочерговим завданням для внутрішньо переміщених сімей є вирішення нагальних проблем, пов'язаних з забезпеченням їхньої життєдіяльності (житло, їжа, охорона здоров'я ті ін.)⁴⁴.

Також необхідно звернути увагу на доступ до цифрових сервісів, який, попри номінальну цифровізацію систем реєстрації та надання допомоги, нерідко є ускладненим або взагалі недоступним для вразливих категорій сімей.

Ще однією критичною проблемою є ситуація дітей, які залишилися без батьківського супроводу або перебувають під тимчасовою опікою. Їхнє становище особливо вразливе у правовому вимірі: від ідентифікації особи до підтвердження законного представництва та захисту інтересів під час переміщення, влаштування, отримання послуг чи перетину державного кордону.

Законодавство України передбачає механізми тимчасового влаштування дітей, які залишилися без піклування, але на практиці кожен окремий випадок вимагає індивідуального рішення, що часто затягується через брак фахівців у сфері опіки та піклування, нестачу кадрів у місцевих службах у справах дітей, а також проблеми з доступом до первинної інформації про дитину.^{45, 46}

Особливо гостро проблема проявляється при переміщенні інституційних дітей – вихованців інтернатів, дитячих будинків, центрів соціально-психологічної реабілітації. У процесі евакуації таких дітей іноді не фіксуються належним чином юридичні підстави для переміщення, не призначаються супроводжуючі особи, не передається в повному обсязі медична, освітня й соціальна документація. Це призводить до ситуацій, коли діти фактично перебувають у

⁴³UNICEF Ukraine. Situation Analysis 2023. <https://translate.google.com.ua/?sl=en&tl=uk&text=UNICEF%20reached%208.76%20million%20people>.

⁴⁴ Тетяна Каменчук. Роль та місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених сімей в умовах воєнного стану. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія», Вип. 1, 2022. С. 21-27.

⁴⁵ Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III.

⁴⁶ Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова КМУ від 24.вер.2008р. № 866. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>.

«юридичному вакуумі» – їхній статус не визначений, правовий захист не забезпечений, рішення про подальше влаштування не ухвалюється належним чином.⁴⁷

Із зазначеним тісно пов'язана проблема перетину державного кордону дітьми у супроводі третіх осіб або без супроводу. У таких випадках на практиці виникає неузгодженість між українським законодавством (яке, зокрема, допускає виїзд осіб із 16 років за наявності належного пакета документів) та нормативними вимогами приймаючих країн, що кваліфікують таких дітей як безсупровідних неповнолітніх. У результаті – діти можуть бути поміщені в спеціалізовані установи, призначені тимчасові опікуни, а зв'язок із українськими родичами або органами опіки переривається.

Вітчизняні дослідники справедливо вказують на потребу укладення міжурядових угод або хоча б типової міжвідомчої процедури, яка дозволила б забезпечити безперервність опіки, доступ до послуг і повернення дітей до родин, коли це можливо.⁴⁸

Ще однією площиною проблем є загроза вторинної віктимізації переміщених дітей у нових громадах. Йдеться не лише про стигматизацію чи дискримінаційні практики у школах, а й про ризики домашнього насильства, трудової експлуатації, сексуального насильства та залучення до протиправної діяльності. В умовах перевантаження соціальних служб та ювенальної превенції в окремих регіонах виявлення таких випадків значно ускладнене. Додатковим ускладненням є дефіцит місць у притулках і кризових центрах для дітей, що постраждали від насильства або залишилися без житла. Це підтверджується також звітами організацій громадянського суспільства, які зазначають, що лише частина громад має алгоритми реагування на випадки насильства щодо дітей у ситуації переміщення.⁴⁹

Нарешті, в більш загальному контексті важливо розуміти, що українська система захисту прав дітей, особливо у кризових умовах, була побудована за інерцією мирного часу. Брак гнучких кризових механізмів (інтервенційні групи, мобільні психологічні служби, цифрові шлюзи взаємодії служб тощо) не дозволяє системі швидко реагувати на динамічні виклики, пов'язані з війною. У межах національної політики дитинства наразі бракує цілісного підходу до дітей-ВПО як до окремої,

⁴⁷ Бондарчук Ю. П., Єщенко М. Г. Реалізація прав дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах війни // Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 1. С. 3–11.

⁴⁸ Корнієнко М. В., Сухарева А. О. Дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану: роль поліцейських ювенальної превенції // Південноукраїнський правничий часопис. – 2023. № 3. С. 9–13.

⁴⁹ Звіт ГО «Ла Страда-Україна» про ризики насильства над дітьми-ВПО (2023). <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/finalnyj-zvit-za-2023.pdf>

комплексно уразливої групи. Хоча окремі інституції демонструють ініціативу (наприклад, освітні хаби або мобільні бригади психологів за підтримки міжнародних партнерів), відсутність централізованої координації та довгострокового бачення стримує масштабування цих рішень.⁵⁰

Розглянувши питання щодо становища дітей-біженців та внутрішньо переміщених осіб, можемо зробити висновки про те що:

1. Українська нормативна база і міжнародні стандарти задають достатньо високі гарантії захисту дітей у ситуації переміщення, але практична реалізація гальмується документальними, процедурними та інфраструктурними бар'єрами, що особливо гостро проявляються у дітей без супроводу та дітей з інвалідністю.⁴⁵

2. Найбільш системними викликами залишаються: ідентифікація/верифікація статусу, доступ до освіти (особливо очної та інклюзивної), неперервність медичної допомоги й реабілітації, житлові умови, а також безпека й запобігання насильству, викраденням і депортаціям.

3. Постанова КМУ № 546 створила важливі процедурні умови для організованого переміщення та повернення дітей, однак потребує підсилення людськими ресурсами і міждержавною координацією для транскордонних кейсів.

4. З огляду на масштаби й тривалість війни, потрібні середньо і довгострокові програми відновлення прав дітей-ВПО (освіта, здоров'я, житло, інтеграція), а також спеціальний законодавчий акт, який систематизує норми саме щодо дітей – переселенців, як це аргументовано в сучасній українській доктрині.

2. Національний механізм захисту прав дітей – біженців і внутрішньо переміщених осіб: законодавство та виклики реалізації

З початком повномасштабної агресії Російської Федерації проти України правовий механізм захисту прав дітей, які зазнали вимушеного переміщення, як у межах держави, так і за кордоном, зазнав серйозного випробування.

Незважаючи на існуючу нормативно – правову базу, яка формально забезпечує права дітей – біженців та дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО), практика її застосування виявила суттєві прогалини: фрагментарність міжвідомчої взаємодії, перевантаженість органів на місцях, нерівномірний доступ до соціальних послуг, відсутність цифрової єдності реєстрів. Внаслідок цього права дитини часто

⁵⁰. UNICEF. «Children in the Media: Guidelines for Journalists» (adapted for Ukraine, 2022).

реалізуються не повною мірою або з затримками, що особливо критично в умовах війни.

Ключову основу нормативного регулювання становить Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII, який визначає правовий статус ВПО, у тому числі неповнолітніх, та передбачає гарантований доступ до освіти, медичних і соціальних послуг за місцем фактичного перебування.⁵¹ Окремі положення закону, зокрема ст. 9, закріплюють обов'язок держави забезпечити дітям – ВПО безоплатне навчання, підручники та харчування у навчальних закладах. Проте у практиці це часто стикається з труднощами через перевантаженість шкіл у приймаючих громадах та відсутність достатньої кількості педагогів.

Важливим законодавчим актом, що визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, є Закон України «Про охорону дитинства»,⁵² який окреслює базові принципи державної політики щодо дітей, зокрема у контексті захисту прав у складних життєвих обставинах.

Значна частина проблем виникає на етапі первинного документування та реєстрації дітей – ВПО. Втрата документів під час евакуації або виїзду з окупованих територій ускладнює отримання довідки ВПО, а відтак – і доступ до виплат, шкільного навчання, медичної допомоги.

Постанова Кабінету Міністрів України № 509 від 1 жовтня 2014 року формально передбачає процедури оформлення для неповнолітніх, зокрема за поданням опікуна, родича чи служби у справах дітей.⁵³ Проте на практиці процедура є складною, особливо у випадках, коли дитина прибуває без супроводу дорослих або перебуває у неформальній опіці.

Не менш важливою проблемою є житлова ситуація, яка тісно пов'язана з реалізацією освітніх та медичних прав дітей – ВПО. У громадах, де родини переселенців проживають у тимчасових модульних містечках або гуртожитках, спостерігається вища плінність шкільної присутності, а також більший рівень недоотриманих медичних послуг.

⁵¹ Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб": № 1706-VII від 20.10.2014 // *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

⁵² Закон України "Про охорону дитинства": № 2402-III від 26.04.2001 // *Відомості Верховної Ради України*. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

⁵³ Постанова Кабінету Міністрів України № 509 від 01.10.2014 р. "Про облік внутрішньо переміщених осіб".

Як зазначає С. Комнатний, часті переміщення родин із дітьми ускладнюють доступ до освітніх, соціальних і медичних послуг та часто зумовлюють повторну реєстрацію і втрату безперервності підтримки.⁵⁴

Проблема відсутності постійного житла також підсилює ризики психологічної дестабілізації дитини. Адже житло – це не лише дах над головою, а основа для відчуття стабільності, рутини та соціальних зв'язків.

У своїх рекомендаціях Уповноважений Верховної Ради з прав людини наголошує на необхідності перегляду житлової політики стосовно ВПО, зокрема опрацювання питань переселення сімей, що проживають у неприйнятних умовах, до відповідних місць проживання.⁵⁵

Більшість адміністративних процедур – зокрема оформлення допомоги на проживання – відбувається через онлайн-сервіси («Дія», «єМалятко», «є-Освіта»). Проте сім'ї з уразливих категорій (багатодітні, з дітьми з інвалідністю, літні особи) часто не мають доступу до гаджетів або швидкого інтернету, що перетворює технічні обмеження на бар'єр у доступі до базових послуг.

Навіть коли онлайн-доступ є, відсутність інтеграції між реєстрами породжує проблеми – дублювання заявок, суперечності в даних або повне «випадання» з системи: наприклад, записи з освітніх реєстрів не синхронізуються з базами соціального захисту, що ускладнює доступ до шкільного харчування, транспорту чи психологічної підтримки.

За оцінкою OECD у звіті про цифрову трансформацію в Україні, платформа «Дія» уже охоплює низку державних онлайн-послуг, але забезпечення цифрової грамотності та покриття вразливих груп залишається завданням державної політики.⁵⁶

Окремим аспектом є правова колізія, яка виникає під час транскордонного переміщення українських дітей у період війни. Згідно зі ст. 313 Цивільного кодексу України, особа, яка досягла 16 років,

⁵⁴ Комнатний С. О. Деякі пропозиції до реформування державної житлової політики України у воєнний і повоєнний періоди // Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 1 (23). С. 78–84.

⁵⁵ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Додаток 2. Інформація щодо стану виконання рекомендацій Уповноваженого (до Щорічної доповіді, 2023). – URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2024/dodatok-2>.

⁵⁶ OECD. Enhancing Resilience by boosting digital business transformation in Ukraine. – Paris / Kyiv, 2024. – С. 12–15. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.oecd.org/uk/publications/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06a7f/5d9e86a7-uk.pdf (дата звернення: ...) OECD

має право самостійно перетинати державний кордон.⁵⁷ Однак у більшості країн Європейського Союзу повна цивільна дієздатність настає лише з 18 років, що автоматично переводить українських підлітків, які виїхали без батьків, у статус «неповнолітніх без супроводу» (unaccompanied minors). Це тягне за собою юридичні й практичні наслідки:

- призначення тимчасового опікуна;
- обмеження мобільності;
- складнощі з отриманням послуг;
- ускладнений зв'язок з батьками в Україні.

Європейське агентство з питань надання притулку (EUAA) наголошує: держави – члени зобов'язані забезпечити доступ таких дітей до освіти, медичної допомоги та правової підтримки незалежно від їхнього статусу супроводу.⁵⁸

Також у спільній публікації Ради Європи та Європейського агентства з фундаментальних прав підкреслюється, що прикордонні служби повинні діяти з урахуванням віку та вразливості дитини, дотримуючись стандартів Конвенції ООН про права дитини.⁵⁹

Водночас практична реалізація цих норм стикається з, нестачею фахівців та мовними труднощами. Це актуалізує потребу в координації між Україною та приймаючими державами щодо:

- взаємного визнання статусу дітей віком 16–18 років;
- єдиних процедур опіки й повернення;
- доступу до соціальних і освітніх послуг без дискримінації за віком або статусом супроводу.

Українські державні органи, включно з Уповноваженим ВРУ з прав людини, мають ініціювати перемовини на рівні ЄС, Ради Європи та ООН для унормування відповідних процедур – з урахуванням нових реалій, спричинених війною.

Інтеграція дітей ВПО у приймаючі громади – це не лише питання формального доступу до послуг, а передусім процес побудови соціальних зв'язків. У воєнних умовах він ускладнюється високим

⁵⁷ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. № 40–44. Ст. 356. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

⁵⁸ European Union Agency for Asylum (EUAA). Guidance on reception of unaccompanied children. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. – 78 p. <https://euaa.europa.eu/guidance-reception-unaccompanied-children>.

⁵⁹ European Union Agency for Fundamental Rights ; Council of Europe. Children in Migration: Fundamental Rights at European Borders. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. – 54 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/children-migration-fundamental-rights-european-borders>

рівнем недовіри, емоційним вигоранням громад і нерівномірним розподілом ресурсів.

Соціологічне дослідження Центру Разумкова засвідчує, що понад третина респондентів визнає труднощі в інтеграції ВПО у життя громад, а кожен п'ятий зазначив про проблеми доступу до якісних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.⁶⁰

Тому політика захисту дітей ВПО має включати не лише нормативну базу, а й реальні інституційні механізми профілактики ізоляції та стигматизації.

Йдеться про адаптаційні шкільні програми, групи підтримки для батьків, психологічний супровід та створення дружніх до дитини просторів у бібліотеках, молодіжних центрах, школах. Позитивний досвід деяких громад Кіровоградської та Хмельницької областей підтверджує ефективність такого підходу, однак він поки що не набув системного характеру.

Згодом стає очевидним, що відсутність системи показників ефективності – одна з головних перешкод для цілісної реалізації політики щодо дітей – ВПО.

Незважаючи на те, що державні акти та місцеві програми формально закріплюють права, бракує інструментів оцінювання їх фактичного забезпечення. Наприклад, не існує уніфікованої системи моніторингу, яка дозволила б оцінювати та порівнювати ефективність дій різних територіальних громад. Вона мала б включати такі індикатори: частка дітей-ВПО, які здобувають очну освіту; кількість дітей з інвалідністю, охоплених інклюзивними програмами; доступ до психологічної допомоги; середній термін оформлення соціальних виплат тощо. Наразі ці дані або фрагментарні, або зовсім відсутні, що унеможливує об'єктивне планування та ефективний розподіл ресурсів.⁶¹

Цифрова трансформація державного управління, зокрема впровадження платформи «Дія», відкрила нові можливості для доступу до адміністративних послуг. Проте цифрова нерівність залишається суттєвою проблемою: за даними Світового банку, значна частина сільського населення, особливо в регіонах, що постраждали від бойових дій, має обмежений або нестабільний доступ до інтернету, а також

⁶⁰ Центр Разумкова. Громадська думка населення України щодо внутрішньо переміщених осіб. –Київ,2023 <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-naselennia-ukrainy-shchodo-vnutrishno-peremishchenykh-osib> (дата звернення: 25.09.2025).

⁶¹ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Доповідь про стан дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні у 2023 році. – Київ, 2023. <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/documents/officialdocuments> (дата звернення: 26.09.2025).

низький рівень цифрової грамотності.⁶² Це створює додаткові бар'єри для дітей – ВПО у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

Особливо вразливими є діти з багатодітних, малозабезпечених родин або ті, що проживають у сільській місцевості, адже саме вони найчастіше позбавлені можливості подати документи на пільги, отримати медичні довідки чи приєднатися до дистанційного навчання. Відсутність гаджета чи стабільного інтернету може фактично ізолювати дитину від державної підтримки.

Окрім технічних і адміністративних бар'єрів, географічна нерівність відіграє значну роль. У громадах, наближених до зони бойових дій, спостерігається дефіцит кадрів, руйнування інфраструктури, перебої в логістиці, що ускладнює надання базових послуг дітям. Воєнний стан додатково обмежує мобільність фахівців, проведення навчання для персоналу, забезпечення закладів освіти технікою та навчальними матеріалами.⁶³

У структурі національного механізму захисту прав дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) ключову роль відіграє ювенальна превенція Національної поліції України (ЮП НПУ).

Як спеціалізований підрозділ поліції, ЮП є першою інституційною ланкою, що забезпечує безпеку та первинний захист прав дитини у кризових ситуаціях. Її повноваження включають: фіксацію зникнення дітей, виявлення неповнолітніх без супроводу, реагування на випадки насильства, супровід евакуацій, взаємодію з органами опіки, службами у справах дітей, ДСНС, закладами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

Ці функції детально визначені **Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України**, затвердженою **наказом МВС України від 19.12.2017 № 1044**.⁶⁴ У воєнний час саме ювенальні поліцейські виконують ключові завдання з ідентифікації та захисту дітей у полі, забезпечують безпечне переміщення, документують можливі воєнні злочини щодо дітей та ініціюють первинний соціальний супровід.

⁶² World Bank. Ukraine Digital Development Country Profile. Washington, D.C., 2022. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099130202272312320/idu0b00fbf3702a4704ab30b8f90f539fe9b9aa7> (дата звернення: 26.09.2025).

⁶³ UNICEF. Situation Analysis of Children in Ukraine: 2024. Київ, 2024. <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports/sitan2024> (дата звернення: 24.09.2025)

⁶⁴ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19 груд. 2017 р. №1044. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

ЮП НПУ також виступає координатором міжвідомчої взаємодії, забезпечуючи оперативну комунікацію між державними та місцевими структурами. Це особливо важливо у випадках транскордонного переміщення дітей або відсутності законних представників.

Усе це вимагає розробки та впровадження чітких стандартних операційних протоколів (SOP) для типових ситуацій – таких як евакуація, повернення дітей з тимчасово окупованих територій або документування воєнних злочинів. Своєчасна та узгоджена реакція всіх ланок національного механізму значною мірою залежить від ефективності дій ювенальної превенції.

Ключовим у контексті переміщення дітей є затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 року № 546 «Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну⁶⁵, документ визначає процедури евакуації дітей із зон підвищеної небезпеки, порядок їх розміщення, супроводу, документування та повернення до місця проживання або в нові безпечні громади. Особливу увагу приділено дітям без супроводу, а також тим, що перебувають у закладах інституційного догляду. Порядок встановлює зобов'язання військових адміністрацій, органів опіки, поліції та інших суб'єктів на всіх етапах переміщення дитини від оцінки безпеки до інформування родичів і забезпечення належних умов проживання.

У реальності ці процеси залишаються складними. Як відзначають Корнієнко М.В. та Сухарева А.О., на практиці спостерігається нестача чітких алгоритмів дій у випадках: відмови батьків евакуюватися з небезпечних територій, повернення дітей після депортації, виїзду/повернення сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування.⁶⁶

Відсутність єдиних чек – листів для фіксації подій (час, місце, супроводжуючі, стан дитини) та стандартів передачі інформації між структурами призводить до затримок, дублювання або втрати даних.

У межах національного механізму захисту прав дітей – ВПО, важливу роль відіграють підрозділи ювенальної превенції Національної

⁶⁵ Про затвердження Порядку тимчасового переміщення (евакуації) та повернення дітей: Постанова Кабінету Міністрів України, від 1 черв. 2023 р. № 546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

⁶⁶ Корнієнко М.В., Сухарева А.О. Дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану: Роль поліцейських ювенальної превенції. Південноукраїнський правничий часопис. 2023 р. № 3. С.9-13.

поліції України (ЮП НПУ), які фактично виконують функції першої лінії захисту. Наказом МВС України № 1044 від 19 грудня 2017 року затверджено Інструкцію з організації роботи цих підрозділів, що визначає їхні профілактичні, захисні та координаційні повноваження – зокрема, щодо взаємодії з освітніми установами, реабілітаційними центрами, судами, органами опіки, службами у справах дітей, приймальниками-розподільниками та іншими інституціями.⁶⁷

Обсяг і характер загроз для дітей у воєнний час широко зафіксовані в міжнародних звітах, правозастосовній та науковій практиці. Серед ключових загроз – **незаконне переміщення (депортація), примусова розлука з родиною, викрадення, використання дітей у збройних формуваннях, примусова паспортизація, обмеження гуманітарного доступу, руйнування інфраструктури освіти й медицини, мінна небезпека.**⁶⁸

Транскордонний вимір захисту дітей вимагає особливої злагодженості між державами. Коли дитина виїжджає без супроводу (навіть із родичами або іншими особами), у країні перебування їй часто призначають тимчасового опікуна. У багатьох країнах ЄС повноліття настає з 18 років, тоді як в Україні – із 16 років надається часткова дієздатність, зокрема право на самостійний виїзд за кордон.⁶⁹ Це створює правову колізію: законний виїзд в Україні може кваліфікуватися в ЄС як в'їзд неповнолітньої особи без супроводу.

У таких випадках критично важливою є роль українських органів – Служби у справах дітей, Національної поліції (ювенальної превенції), дипломатичних установ. Вони мають забезпечувати комунікацію з органами опіки країни перебування, моніторинг умов утримання, сприяння возз'єднанню з родиною та правильне документування статусу дитини. Особливої уваги потребує взаємодія у випадках евакуації, повернення дітей після депортації з тимчасово окупованих територій або переміщення вихованців інституційних закладів. Усі такі переміщення мають супроводжуватися інформуванням військових адміністрацій, погодженням маршрутів із Національною поліцією та складанням

⁶⁷ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19 груд.2017 р. № 1044. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>].

⁶⁸ United Nations. Office of the High Commissioner for Human Rights. Ukraine: Overview of Violations of International Human Rights and International Humanitarian Law. Geneva: OHCHR, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ukraine-overview-violations->

⁶⁹ Цивільний кодекс України зі змінами та допов.28 р. –<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.09.2025).

детальних списків із вказівкою стану здоров'я, юридичного статусу та супроводжуваних осіб.⁷⁰

Узагальнюючи викладене, можна побачити, що національний механізм захисту прав дітей-ВПО та дітей-біженців в Україні має достатньо розгалужену нормативну базу й ключові інституційні ланки – від органів опіки та соціального захисту до ювенальної превенції Національної поліції. Водночас його практична реалізація стикається з низкою системних викликів: нестачею єдиних алгоритмів дій, цифровою та географічною нерівністю, переважаністю приймаючих громад, недосконалою міжвідомчою координацією й правовими колізіями у транскордонних справах. У цих умовах особливої ваги набувають стандартизовані протоколи, єдина інформаційна система, постійне навчання персоналу та розвиток партнерства держави з громадським сектором. Саме комплексність цих дій може забезпечити не формальну, а реальну реалізацію прав дітей – ВПО та дітей – біженців у період війни.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного аналізу правового та інституційного забезпечення реалізації прав дітей – біженців і внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні можна констатувати, що попри наявність розвиненої нормативної бази, ефективна реалізація прав цієї вразливої категорії дітей стикається з численними бар'єрами.

Законодавство, зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про охорону дитинства», «Про освіту» та інші нормативні акти, визначають ключові гарантії доступу до освіти, медичних та соціальних послуг, правового захисту та інтеграції дітей у приймаючі громади. Водночас реалізація цих гарантій на практиці обмежується низкою адміністративних, організаційних і кадрових проблем.

Одним із найскладніших викликів є забезпечення документування статусу дітей – ВПО, особливо у випадках втрати документів, роз'єднання з родинами чи відсутності супроводу. Це створює перешкоди для доступу до базових прав, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальну допомогу. Крім того, нерівномірність у забезпеченні освітніх послуг для дітей-біженців і ВПО в різних регіонах України свідчить про відсутність єдиної міжвідомчої стратегії дій. Часто місцеві органи влади, особливо в прикордонних або прифронтових громадах, не

⁷⁰ OHCHR. Ukraine: Overview of violations against children during the armed conflict // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – Geneva, 2023. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ukraine-overview-violations-against-children-during-armed-conflict> (дата звернення: 26.09.2025).

мають достатнього ресурсу для інтеграції великої кількості переміщених дітей, що призводить до перевантаження освітніх і соціальних інституцій.

Окремої уваги заслуговує психологічний супровід та реабілітація дітей, які зазнали травматичного досвіду внаслідок війни. У більшості громад на місцях відсутні фахівці відповідного профілю, або ж їх кількість критично недостатня для охоплення всіх потреб. Проекти гуманітарних організацій та міжнародних партнерів частково компенсують ці потреби, однак вони мають короткостроковий і фрагментарний характер, не завжди інтегрований у національну систему захисту.

Значна роль у забезпеченні захисту дітей – біженців і ВПО належить підрозділам ювенальної превенції Національної поліції, які виконують функції первинної ідентифікації, реагування на випадки загроз, супроводу при евакуації та координації із соціальними службами. Проте для підвищення ефективності цієї роботи необхідне нормативне закріплення єдиних стандартів дій (SOP), розвиток навчальних програм для правоохоронців, а також створення єдиної цифрової платформи обліку та супроводу дітей у кризових ситуаціях.

В умовах війни вкрай актуальним є питання міжвідомчої координації. Незлагодженість дій між різними органами – освітніми, соціальними, правоохоронними, органами опіки – призводить до порушення принципу найкращих інтересів дитини. Відсутність єдиного протоколу передачі інформації між суб'єктами системи захисту дітей, нестача цифрових інструментів, дублювання функцій – усе це знижує ефективність надання допомоги.

На основі проведеного аналізу можна окреслити такі ключові рекомендації:

- Вдосконалити процедури документування дітей – біженців та ВПО, особливо у випадках відсутності супроводу;
- Розробити і впровадити єдиний міжвідомчий протокол супроводу дитини в умовах війни;
- Посилити кадрову спроможність на рівні громад – зокрема, забезпечити психологів, соціальних працівників, тьюторів;
- Розширити функціонал ювенальної превенції НПУ як координуючої ланки у сфері захисту прав дитини;
- Розробити єдиний електронний реєстр дітей – ВПО з функціями супроводу, моніторингу та обліку;
- Залучити міжнародних партнерів до формування довгострокових програм підтримки, а не лише короткострокових гуманітарних ініціатив.

Забезпечення прав дитини – біженця і дитини – ВПО в умовах війни є не лише юридичним чи соціальним завданням, а – питанням

дотримання базових цінностей демократичного суспільства. Українська держава має підтвердити свою відданість цим принципам не лише декларативно, а й через послідовні, координовані та фахові дії, що гарантують безпеку, підтримку та розвиток кожної дитини, незалежно від її місця проживання чи правового статусу.

АНОТАЦІЯ

У розділі досліджено особливості реалізації прав дітей – внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії.

Проаналізовано нормативно-правову базу, функціонування національного механізму захисту, роль ключових інституцій, зокрема органів опіки, соціального захисту та ювенальної превенції Національної поліції України.

Окрему увагу приділено проблемам доступу до освіти, медичних і психосоціальних послуг, цифровому розриву, відсутності єдиних протоколів та міжвідомчої взаємодії.

Підкреслено виклики, пов'язані з частими переміщеннями дітей, документуванням, правовими колізіями у транскордонному просторі.

Представлено приклади позитивних практик громад та НГО.

Зроблено висновки щодо необхідності посилення інституційної координації, запровадження стандартизованих алгоритмів і створення єдиної інформаційної системи моніторингу дітей-ВПО.

Література

1. Портал «Діти війни». Офіційні повідомлення щодо загиблих/поранених/зниклих дітей. <https://childrenofwar.gov.ua/information/>.2

2. Офіс Генерального прокурора України. Офіційні повідомлення про дітей, постраждалих унаслідок збройної агресії РФ (узагальнені дані за період воєнного стану). <https://gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-550-ditei-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>.

3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 25.08.2025).

4. Конвенція про права дитини. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовт.2014р. № 1706-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

6. Бондарчук, Ю. П., Єщенко М.Г. Реалізація прав дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. 1. С. 3-11.

7. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р.ю.№546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

8. Ірина Єпіфанова Організаційні та економічні інструменти державної політики розвитку сектора житлового будівництва. Вісник Хмельницького національного університету 2023, №3. С. 192198.

9. Корнієнко М. В., Сухарева А. О. «Дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану: роль поліцейських ювенальної превенції» // Південноукраїнський правничий часопис, 2023.№3. С. 9-13.

10. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. <https://mvs.gov.ua/upload/2/1/2/1/9/4/shhoricna-dopovid-upovnovazhenogo-2024-roci.pdf>.

11. Боняк В.О. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. № 6/2023. С.20-22.

12. Артюх Ю. І. Правове регулювання соціального забезпечення вимушених переселенців: порівняльний аспект. Соціальне право. 2017. № 1. С. 214 – 222.

13.) Ірина Хомишин. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. Вип.884. С. 186-192.

14. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова КМУ від 01.10.2014 № 509. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>

15. Ляшко О.О. Проблеми захисту права внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 30 (69) № 1 2019. С.32-35.

16. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>.

17. Комнатний С. О. Деякі пропозиції до реформування державної житлової політики України у воєнний і повоєнний періоди. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. №1(23). С. 78-84.

18. Про внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів

України від 14 жовт. 2022р. №1168. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1168-2022-%D0%BF#Text>.

19. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт.2001 р. № 2402-ІІІ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

20. Цивільний кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

21. Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 р. № 546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

22. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

23. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

24. Європейська конвенція з прав людини. Від 04.11.1950 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

25. Kaldor, M. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Stanford University Press, 2012. 208 с.

26. UNICEF Georgia. Annual Report 2019. Tbilisi: UNICEF, 2020. 60 с. URL: <https://www.unicef.org/georgia/reports/annual-report-2019>.

27. UNICEF. The Barnahus model: Ensuring child-friendly justice for victims of sexual abuse. Geneva: UNICEF Office of Research, 2020. 32 с. URL: <https://www.unicef.org/eca/reports/barnahus-model>

28. EU Agency for Asylum. Unaccompanied minors in the EU: Practices and standards. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2021. 44 с. URL: <https://euaa.europa.eu/publications/unaccompanied-minors-eu>.

29. UNICEF. Focus: Protecting Children Affected by Migration and Forced Displacement. Geneva, 2022. 50 с. URL: <https://www.unicef.org/eca/reports/focus-protecting-children-affected-migration-and-forced-displacement>.

30. UN OHCHR. Ukraine: Overview of violations against children. Geneva, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ukraine-overview-violations->

31. Моніторинговий звіт БФ «Право на захист» щодо доступу ВПО до адміністративних послуг(2023). <https://r2p.org.ua/storage/documents/original.pdf>.

32. UNICEF Ukraine. Situation Analysis 2023. <https://translate.google.com.ua/?sl=en&tl=uk&text=UNICEF%20reached%208.76%20million%20people>.

33. Тетяна Каменшук. Роль та місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених сімей в умовах воєнного стану. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія», Вип. 1, 2022. С. 21-27.

34. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова КМУ від 24.вер.2008р. № 866. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>.

35. Звіт ГО «Ла Страда-Україна» про ризики насильства над дітьми-ВПО (2023). <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/finalnyj-zvit-za-2023.pdf>.

36.) UNICEF. «Children in the Media: Guidelines for Journalists» (adapted for Ukraine, 2022).

37. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Додаток 2. Інформація щодо стану виконання рекомендацій Уповноваженого (до Щорічної доповіді, 2023). – URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2024/dodatok-2>.

38. OECD. Enhancing Resilience by boosting digital business transformation in Ukraine. Paris / Kyiv, 2024. С. 12–15. https://www.oecd.org/uk/publications/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06a7f/5d9e86a7-uk.pdf.

39. European Union Agency for Asylum (EUAA). Guidance on reception of unaccompanied children. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. – 78 p. <https://euaa.europa.eu/guidance-reception-unaccompanied-children>.

40. Центр Разумкова. Громадська думка населення України щодо внутрішньо переміщених осіб. – Київ, 2023 <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-naselennia-ukrainy-shchodo-vnutrishno-peremishchenykh-osib> (дата звернення: 25.09.2025).

41. World Bank. Ukraine Digital Development Country Profile. Washington, D.C., 2022. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099130202272312320/idu0b00fbf3702a4704ab30b8f90f539fe9b9aa7> (дата звернення: 26.09.2025).

42. UNICEF. Situation Analysis of Children in Ukraine: 2024. Київ, 2024. <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports/sitan2024>.

43. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України

від 19 груд.2917 р. № 1044. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>].

44. United Nations. Office of the High *Commissioner for Human Rights. Ukraine: Overview of Violations of International Human Rights and International Humanitarian Law. Geneva: OHCHR, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ukraine-overview-violations->*

45. OHCHR. Ukraine: Overview of violations against children during the armed conflict // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – Geneva, 2023. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ukraine-overview-violations-against-children-during-armed-conflict> (дата звернення: 26.09.2025).

Інформація про автора:

Ульянов Олексій Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри адміністративної діяльності поліції факультету
підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності

Одеського державного університету внутрішніх справ,

вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65000, Україна